

**Tradition och Förnyelse –
Vilka reformer önskar vi och vad kan vi förvänta oss?**
Föredrag i Sankt Thomas Församling, Lund, 18 april 2013

Arabisk vår var ledmotivet i massmedia i slutet av 2010 och början av 2011. Våren övergick i revolution och det var svårt att få en överblick av vad som faktiskt skedde. Revolutionen avstannade så småningom, realpolitikens kompromisser och den mångfacetterade verkligheten tog över. Sommaren gick påtagligt över i höst, i ett tillstånd av ett oändligt antal först klart färgade och sedan alltmer grå och gulbruna nyanser. Tack och lov har vi sett få rubriker om en arabisk vinter, än mindre en permafrost, trots den pågående tragedin i Syrien.

Bildspråket kan också vara till hjälp för att tolka situationen i katolska kyrkan efter konciliet. För oss som hämtar inspiration från Andra Vatikankonciliet dokument och arbetsklimat, dess *ethos*, och som hoppas på en *ecclesia semper reformanda*, en kyrka i ständig reform, kan uppbrottets vår, revolutionens sommar och realpolitikens höst bli kreativa tolkningsnycklar för hur vi kan hålla konciliet tankar levande och blicka hän mot en okänd framtid. Som vi alla vet är en levande tradition som den medeltida dansen, tre steg framåt och två bakåt. Vi måste alltid återknyta till våra rötter, till historien, under en andningspaus på vandringen mot en horisont som ständigt vidgas för våra ögon. Det vi måste se upp med är att inte hamna i ett tillstånd av ständig tjäle, i en permafrost, där tron reduceras till ett dött lärosystem, en artefakt som har sin plats på ett museum och inte i det verkliga livet. Ett pågående *aggiornamento* är att skapa tillfälle för en ny vår.

Så har jag brukat inleda anföranden om Andra Vatikankonciliet sedan ett år tillbaka, i synnerhet i samband med själva femtioårsjubiléet av konciliet början i höstas. Ett tag såg det ut som kyrkan verkligen hade hamnat i ett slags permafrost, ingenting fungerade. Det var inte bara pedofilskandaler och många biskopars förfaringssätt med dessa, att dölja dem och förflytta förövarna till andra församlingar och stift, det var Vatileaks, korruption inom det vi kallar Vatikanbanken, Troskongregationens häxjakt på teologer som bara använde sin rätt till fri forskning och sist men inte minst samma departements brev till Leadership Conference of Women Religious för precis ett år sedan idag. I brevet sattes 57.000 ordenssystrar under tvångsstyre av tre biskopar och censur och anklagades för radikalfeminism.

Så hankade vi oss fram och massmedia satte kyrkan under lupp och avslöjade missbruk, misskötsel, misstag och en rad missar! Och så plötsligt annonseras en nyhet som nog fick oss alla att undra om media var helt ute och cyklade. Påve Benedikt XVI skulle avgå! De första kommentarerna varierade från att ”en påve kliver inte ner från korset” till att det var en handling som visade på insikt och

ödmjukhet. Ju mer jag har haft anledning att utvärdera Benedikts pontifikat desto mer vill jag erkänna honom som en äkta ödmjuk person. Han må ha saknat omdöme i sina utnämningar många gånger, någon vidare personkännedom hade han inte, men självinsikt har han och ödmjukhet att handla efter den. Jag har haft anledning att titta på mycket som Benedikt gjort och jag kan bara säga att det har lett mig till att uppvärdera hans pontifikat samtidigt som jag fått sätta alltfler frågetecken kring hans föregångare Johannes Paulus II. Och det gäller då mycket av de skandaler som jag tidigare nämnde. Han var en av få av de centralt placerade kardinaler som inte lät sig mutas av Degollado, ledaren för Legionaries of Christ, och som sedan befanns skyldig inte bara till övergrepp på seminarister utan också far till barn med två olika kvinnor.

Till skillnad från många andra i den centrala kurian i Rom så var Benedikt, alias Joseph Ratzinger, alltid beredd att omvärdera det han själv gjort och stått för. Han följde den salige kardinalen John Henry Newmans pregnanta tes ”... here below to live is to change, and to be perfect is to have changed often” från *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, 1845. Även om det knappast ligger i linje med min egen syn på saken så kunde Ratzinger ändra ståndpunkt från vitt till svart. Ett exempel på det är hur han tolkade kollegialiteten och konciliets fortlevnad i biskopssynoderna. Han beskrev inrättandet av biskopssynoderna som ett fortsatt koncilium i miniatyr ”Om vi säger att synoden är ett permanent koncilium i miniatyr – både dess sammansättning och namn rättfärdigar detta – då garanteras genom denna institution att konciliet kommer att fortsätta efter dess officiella avslutande; det kommer från och med nu att vara del av Kyrkans dagliga liv”. Successivt kom synoderna under kurians kontroll vilket underminerat biskoparnas kollegialitet sinsemellan och mellan dem och påven. Kardinal Ratzinger skriver 1987 ”Synoden ger råd till påven; det är inte ett småskaligt koncilium, och det är inte ett kollegialt organ för styrelse av den universella Kyrkan.”¹ Man kan spekulera i vad som föranledde Ratzinger att så radikalt ändra ståndpunkt, men det är helt klart att något skett i hans egen självförståelse av kyrkan för att kunna uttrycka så pass motsägelsefulla åsikter.

Då börjar vi också närma oss den problematik som jag vill anföra här i kväll, nämligen att vi alla går omkring med olika tolkningar av vår tro, trosinnehåll och kyrkosyn. Och har vi sagt tolkning, så har vi också sagt att allt detta är i rörelse och förändring, inte nödvändigtvis till något bättre. Det kan tyckas godtyckligt, men är det inte, utan uttrycker snarare det som för tillfället är det som ger mening åt vårt liv. Det här äger rum såväl på personlig nivå som på gemenskapsnivå, i små grupper liksom i den stora gruppen, som är kyrkan. Innan vi fortsätter med själva begreppen Tradition och Förnyelse, som i grund

¹ Allen, John, “The counter-revolution”, How Vatican II changed the Church 9, *The Tablet*, 7 december 2002

och botten är två ord för samma sak, så vill jag återvända till den vinter som flera av oss tyckt att kyrkan har befunnit sig i.

När snålblåsten viner kring öronen och det blir allt lägre till taket för åsiktsutbyte och meningsmotsättningar så börjar folk längta efter våren. Det kan vi säkert alla känna igen under denna meteorologiskt bistra vinter som vi levt under de senaste månaderna. Längtan har tagit sig uttryck i bildandet av rörelser av olika slag i kyrkan för att som kollektiv, som del av Guds folk, göra vår röst hörd. Här finns den stora internationella rörelse *We are Church* i en rad olika tappningar världen över, det så kallade prästinitiativet, mest känt i Österrike och på Irland, nätbaserade reformrörelser som [Womenpriests.org](http://www.womenpriests.org) som trots namnet arbetar inom kanonisk lag och inte godtar illegala katolska prästvigningar av kvinnor, <http://www.womenpriests.org> och en rad andra. Det är sant att här tycker man inte lika som den officiella läran alla gånger, men man hävdar rätten till fritt samtal om frågor som bör underkastas en reform, eller i varje fall debatt. Man menar att meningsmotsättningar är något livgivande för kyrkan i sin helhet. Eller som den dynamiske 1800-talsteologen Johann Adam Möhler (1796 – 1838) uttryckte det ”olika röster och instrument behövs för att uttrycka kristenhetens ärofulla harmoni”. Sekteristiska grupper leder till kakofoni och splittring. Däremot menade Möhler att meningsmotsättningar inte var uttryck för kakofoni eller splittring, tvärtom, de utgjorde ”en livskraft som driver den katolska traditionen till en högre form för enhet”.² Vågar vi idag se på motsättningar som ”en livskraft som driver den katolska traditionen till en högre form för enhet”?

Ja, idag tror jag att vi vågar bejaka Möhlers radikala uttalande. För nu är vi många som börjar se både snödroppar och tussilago ta sig upp ur den tjälbefriade jorden i kyrkan. Högt upp i kyrkans hierarki börjar de till åren komna herrarna att våga sig på ett leende. Först lite tvekande, sedan med samma glimrande blick som vår nye påve Franciskus såg på folkhavet på Petersplatsen när han nyvald kom ut på balkongen. Jorge Mario Bergoglio gjorde ingen segergest utan lyfte handen till en tvekande vinkning, men med ett omisskännligt leende på läpparna och i ögonen. Han ber om folkets välsignelse för sig själv och välsignar själv en ledarhund, han ironiserar lite lätt över att man fått gå till världens ände för att hitta en biskop åt Roms folk och han talar inte om sig själv som påve, utom möjligen som pontifex, brobyggare mellan människorna, och tilltalar den ortodoxe patriarken av Konstantinopel som min broder Andreas. Det är vår i kyrkan igen!

Politiska smekmånader går snabbt över, men i kyrkan kan våren vara lite längre, förhoppningsvis! Kanske blir det också en revolutionens sommar, javisst, blir

² Hinze, Bradford, E., ”The Holy Spirit and The Catholic Tradition, The Legacy of Johann Adam Möhler” i Didrich, D. J. och Himes, M., J. (eds), *The Legacy of the Tübingen School*, Crossroad, 1997, p. 82

det så! Jag minns min ungdoms revolutionssomrar i början av sjuttioalet som katolik i Frankrike, när vi tog konciliets *ethos* och tankar i egna händer! Nej, det blir ingen upprepning av just de somrarna, revolutionen kommer att se annorlunda ut. Men vad som är helt säkert är att det också kommer att komma en höst, en kyrkans realpolitik. Det sägs att politik är det möjligas konst. Kristen tro går ett steg längre, här handlar det om att göra det omöjliga möjligt! Vi måste alltid påminna oss om bibelordet ”inget är omöjligt för den som tror”³. Och här går det långsamt, irriterande långsamt.

Det är nu vi ska ringa in det som är Traditionen, som vissa tar till intäkt på att inget går att förändra, men som egentligen är förutsättningen för all reform. Det är svårt att kortfattat och kärnfullt beskriva vad det handlar om och det finns många ingångar till begreppet. Ordet kommer från latinets *tradere* som betyder överlämna, förmedla, och motsvarar grekiskans *paradidomi*. I korsfästelsescenen i Johannesevangeliet så överlämnar Jesus sin ande, förmedlar den, till dem som står nedanför korset. Vi har här Johannes pingstberättelse, utgjutandet av Anden till dem som utgör fröet till kyrkan, nämligen lärjungen som Jesus älskade, Maria, hans mor, hennes syster Maria som var gift med Klopas, och Maria från Magdala. Lägg märke till att Petrus saknas här! För Johannesevangeliet är Anden hjälparen och läraren, mentorn i all trosförmedling och mognad i tron såväl individuellt som kollektivt. ”Detta har jag sagt er medan jag är kvar hos er. Men Hjälparen, den heliga anden som Fadern skall sända i mitt namn, han skall lära er allt och påminna er om allt som jag har sagt er”, Joh 14:25-26. Anden vägleder med hela sanningen, men är samtidigt pedagogen, medvandrararen, som inte uppenbarar allt på en gång utan som talar till oss där vi befinner oss. ”Jag har mycket mer att säga er, men ni förmår inte ta emot det nu. Men när han kommer, sanningens ande, skall han vägleda er med hela sanningen; han skall inte tala av sig själv utan förkunna det han hör och låta er veta vad som kommer att ske. Han skall förhärliga mig, ty av mig skall han ta emot det han låter er veta”, Joh 16:12-14. Andens budskap är också oberäkneligt, något som förvånar och väcker förundran, kanske är det så nytt att det också skrämmer. ”Vinden blåser vart den vill, och du hör den blåsa, men du vet inte varifrån den kommer eller vart den far. Så är det med var och en som har fötts av anden”, Joh 3:8.

Trosförmedlingen, Traditionen, är sålunda ett dynamiskt fenomen som i sig är underkastat förändring alldenstund tillvaron ständigt förändras och expanderar. Vi kan påminna oss kardinal Newman som hävdar att för att förstå en meningsbärande idé så måste den förändras för att förbli densamma, för att den ska fortsätta att skänka mening i en ny tid. Konciliet talade i det sammanhanget

³ Matt 17:20

om att kyrkan måste föryngras och förnyas, och man betonade Traditionen som en *levande* Tradition.

Man kan säga att all tro är Tradition i betydelsen ett förmedlande av mening. Vi söker alla ett meningsfullt liv, och det är något vi själva måste skapa. Men det meningsbärande i livet är också något som vi får oss förmedlat. Den kollektiva erfarenheten av mening möter vi i form av olika slags berättelser som, i den mån de är religiösa, anknyter till en transcendent verklighet. Här finns hopp om något bättre, att det är värt att sträva mot något annat. De transcendent troserfarenheterna uttrycks sedan på ett mångskiftande sätt i olika kulturer och religioner. De bygger alla på någon form av relation mellan människan och det gudomliga. Uttrycken för dessa troserfarenheter förmedlas sedan vidare för att ge hopp åt nästa generation.

Traditionen är alltså ett av de mest hoppfulla begrepp som finns i den kristna tron och teologin. Men det är också ett av de mest omstridda och väcker ofta stor misstänksamhet bland de som önskar en reform i kyrkans liv och lära. Begreppet har alltför ofta fått legitimera det som alltid varit, ungefär som vissa ritual, som att dansa kring granen på julafton. Traditionen har förväxlats med traditioner, i betydelsen seder och bruk, som är bundna till både kultur, plats och tid. Men det är just Traditionen som är förutsättningen för att kyrkan verkligen kan förnyas, som hjälper oss att avläsa och tolka tidens tecken, att vända om från gamla vanor och bryta förtryckande mönster.

Traditionsbegreppet anger ett spänningsförhållande mellan det som varit, det som är och det som kan bli till, om vi inte har något emot det, för att citera Tove Janssons Mumintroll. Sprängkraften ligger i om vår tro är lika stark som ett senapskorn, och om så är fallet kan allt förvandlas och förändras. Att leva i en Tradition innebär att ständigt tolka tron, både tron som en hängiven väg att skapa mening i livet liksom själva trosinnehållet. Att tolka innebär att sätta ord på en erfarenhet såväl personlig som kollektiv, att tänka och ge ord åt något nytt, åt det som aldrig tidigare formulerats och att skapa möjlighet för att konkret förverkliga det som tänkts. Man talar idag om tankens oändliga möjlighet, vilket framför allt fysikern David Deutsch utlagt i boken *The Beginning of Infinity, Explanations that Transform the World*. Att tradera något, det vill säga förmedla något till andra, kanske även till sig själv, är att bli del av Guds levande skaparord. Traditionen och förmedlandet vidare av det tänkta och sagda är nära förbundet med dialog. Det är genom ordet, *dia* (genom) och *logos* (ordet), som våra tankar växer, som vi mognar och utvecklas mot något oändligt.

Att vara del av en levande Tradition är att vara på väg. Det var det som påven Franciskus inbjöd alla till under de första dagarna av sitt pontifikat. Som troende människor är vi Guds folk på väg, på väg mot något som vi ofta saknar ord för,

men ändå målar i fantastiska bilder, alltifrån det himmelska Jerusalem till Skapelsens fullkomning och människans gudomliggörande. Trons människor, alldeles oavsett religiös tillhörighet, är ett pilgrimsfolk där själva vandringen är förmedlandet likaväl som upptäckten av nya troserfarenheter längs med vägen. Vandringen är också ett fördjupande av relationen till det gudomliga i och genom vår mänskliga tillvaro. Vallfärden är en fruktbar symbol för vad levande Tradition är. När vi vandrar i en helig geografi, till platser som påminner oss om existentiella skeenden i mänsklighetens troshistoria, men också till platser som är heliga i vår egen personliga historia, gör vi tre saker samtidigt.

Först återknyter vi till en historia, ett skeende eller tolkning av en händelse, i vår kollektiva troshistoria. Vi återerövrar historien utifrån ett nytt perspektiv, vi har gjort nya erfarenheter i vårt liv som leder oss till en ny tolkning av historien som i sin tur ger ny mening åt våra liv. När vi vandrar kan vi inte förlora kontakten med underlaget, här har generationer av pilgrimer vandrat före oss och vi går i deras spår och tar del av deras erfarenheter.

Men vi måste också förhålla oss till nuet, känna hur marken har förändrats, hur landskapet fått ny form, se vad människor som bor på platsen har skapat nytt, sedan vi var där senast eller sedan ett helgon var där eller kanske till och med sedan Jesus var där. Vi måste återerövra hela historien, inte bara en liten välkänd bit av den, och vi måste erkänna den kreativitet som omskapat platsen. Denna omtolkning av både det förflutna och nuet väcker vår egen skaparförmåga, väcker vår vilja att förvandla det som fortfarande inte har berörts av det glada budskapet, av frihet, befrielse, att vi inte ännu till fullo lever som Guds Du, som Guds levande skaparord.

Till sist väcker återerövrandet av en nytolkad historia och erfarenheterna här och nu hoppet om vad som är möjligt att göra. Traditionen, förmedlandet och återerövrandet, har givit upphov till en förnyelse som både är rotad i historien, nuet och framtiden. När vi är på vandring, lämnar vi vårt eget fotavtryck på marken. Vi gör vägen meningsfull på nytt, med nya medel, upptäckter och erfarenheter.

Först när alla dessa tre aspekter hålls ihop är det fråga om en levande Tradition. Då ser vi också att bibeln, Guds Ord, i sig är Tradition. Somligt har inte längre någon relevans och måste lämnas åt sidan, som exempelvis de tidiga patriarkernas polygami. Kvinnans underordning under mannen så som det framförs i några av breven i Nya testamentet är något annat som inte heller har någon relevans längre. Dessa två sätt att uppfatta tillvaron är inte längre meningsfulla, svarar inte längre på vår grundläggande fråga *varför*. Andra troserfarenheter går igen i generation efter generation som exempelvis Guds levande skaparord i skapelseberättelsen, bevittnad av Visheten i Syraks bok och

utlagd i en hänförande teologi i Johannesprologen för att förklara att Kristus är detta ord, ja alla vi som är födda av Gud är detta levande skaparord.

Eller en annan sådan symbol eller ursprungshändelse, som dominikanen Marie-Dominique Chenu (1895 – 1990) ofta återkom till är befrielsen från slaveriet i Egypten. Chenu menade att en sådan ursprungshändelse ofta var ett marginellt fenomen, men som växte med tiden, allteftersom man omläste, eller omtolkade, händelsen. Det är därför som uttåget ur Egypten blivit en symbol för all befrielse från förtryck och använts som en given tolkningsmodell i befrielseteologin liksom i alla dess avlöpare, som exempelvis feministteologin. Men händelsen får inte bli en arkeologisk rekonstruktion utan måste alltid leda till förnyelse, till nytt hopp, till att avslöja de förtryck som är för handen nu. Historia är därför påminnelsen om vårt subversiva minne. I en intervju har han sagt ”Att återkalla det förgångna, att återvända till källorna är alltid en revolutionär företeelse eftersom vi på det viset återkommer till den skapande kraften. Och det sätter ifråga alla överbyggnader som samlats på varandra under tidens lopp. Inte för att dessa strukturer alltid skulle sakna värde, men vi måste kunna relativisera dem: att återvända till en ursprunglig intuition förvandlar vår syn på det som är för handen. Varje gång vi återvänt till Evangeliet, har vi också återvänt till den första kristna gemenskapens ideal.”⁴

Ansvarvilar nu på oss att omläsa Evangeliet, hela bibeln, hela historien, för att se vilka reformer vi önskar och vad vi realistiskt kan förvänta oss. Vi behöver inte hoppa över den prunkande revolutionssommaren, den är bra för kreativiteten och den ännu icke tänkta tanken, men förändringarna kommer under höstens skörd. Då ska alla vara med och dela på frukterna och det blir då vi måste ägna oss åt realpolitik och kompromisser, i alla fall så länge vi lever här på jorden.

Påven Franciskus har redan satt igång reformerna. Han har utsett en grupp kardinaler som fått till uppgift att dels vara med och leda hela kyrkan tillsammans med honom själv och att lägga fram en strategi för en reform av kurian, det vill säga kyrkans centrala ledning, och som många varit mycket missnöjda med. Det är dags att lämna den absoluta monarkins strukturer och den byzantinska byråkratins nyckfullhet och självgodhet. Det positiva i denna utnämning är att samtliga åtta kardinaler utom en *inte* hör till den centrala ledningen i Rom. De är alla ärkebiskopar från stift världen över. Det innebär att de är vana att lägga örat mot marken och lyssna på vanligt folk. Bättre kan det knappast bli. Självklart är jag lite besviken att Franciskus inte utsett någon kvinna till gruppen. Men lika självklart är att jag tillsammans med många,

⁴ Duquesne, Jacques, *Un théologien en liberté, Jacques Duquesne interroge le Père Chenu*, Centurion, 1975 ; p. 62

många andra kommer att påtala just det. Och vi behöver inte längre gå i försvarsställning när vi gör det!

Visst var det bra att Franciskus utsåg den före detta ordensmästaren för franciskanerna till sekreterare, det vill säga nummer två, i ordenskongregationen. Det lovar säkert gott! Samtidigt är jag lite besviken, för här hade påven haft möjligheten att utse en ordenssyster till posten. Det skulle nämligen vara en av de få högsta posterna i departementen som kunde beklädas av en kvinna idag. Vi får se om Franciskus följer sin namne i spåren och tänker på att Clara också måste få en plats tillsammans med honom i kyrkans ledning. Påven Franciskus gjorde ändå något radikalt annorlunda i mässan på skärtorsdagen genom att tvätta fötterna på två kvinnor i det fängelse där han firade åminnelsen av sista nattvarden. Ingen kan i alla fall motsäga det faktum att det borde finnas mycket potential i en jesuit i dominikandräkt med namnet Franciskus!

Sr Madeleine Fredell OP